

УДК
[37.091.12:001.89]:005.336.2(06)

Міністерство освіти і науки України

**ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

Навчально-науковий центр
«Інститут післядипломної освіти та курсової підготовки»
Навчально-науковий інститут фізичної культури, спорту і здоров'я
Кафедра анатомії, фізіології та фізичної реабілітації

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНЕ СТАЖУВАННЯ

**ФОРМУВАННЯ ОСВІТНІХ І НАУКОВО-
ДОСЛІДНИЦЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У
ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ
ОРТОПЕДАГОГІВ, РЕАБІЛТОЛОГІВ ТА
ПСИХОЛОГІВ**

Черкаси, Україна 23 січня – 10 лютого 2023 р.

Збірник наукових праць

Науково-педагогічне стажування «Формування освітніх і науково-дослідницьких компетентностей у підготовці майбутніх ортопедagogів, реабілітологів та психологів»: Черкаси, Україна 23 січня – 10 лютого 2023 р. - 66 с.

Організаційний комітет

Ілюха Лідія Михайлівна – кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри анатомії, фізіології та фізичної реабілітації, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького;

Юхименко Лілія Іванівна - доктор біологічних наук, доцент кафедри анатомії, фізіології та фізичної реабілітації, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького;

Лизогуб Володимир Сергійович - доктор біологічних наук, професор кафедри анатомії, фізіології та фізичної реабілітації, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького;

Коваленко Станіслав Олександрович - доктор біологічних наук, професор кафедри анатомії, фізіології та фізичної реабілітації, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького;

Хоменко Сергій Миколайович – кандидат біологічних наук, доцент кафедри анатомії, фізіології та фізичної реабілітації, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького;

ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАННІ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ РУХОВИХ ФУНКЦІЙ

Кравець Ніна Павлівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психокорекційної педагогіки та реабілітології

Діти – найбільша цінність нашої держави, яка навіть у такий важкий час сьогодення не перестає турбуватися за молоде покоління. Без дітей держава не матиме майбутнього. Насамперед держава дбає про належне ставлення до дітей. Процеси гуманізації, дитино центризму та індивідуалізації, що проявляються в освітньому просторі України, торкнулися й спеціальної освіти, зокрема й дітей з порушеннями рухових функцій. Прийнятий у 2014 році Закон про інклюзивну освіту надав можливість дітям з порушеннями функцій опорно-рухового апарату навчатися в різних типах навчальних закладів, зокрема й у закладах загальної середньої освіти в умовах інклюзії. Проте часто в інклюзивних класах їх навчають учителі, які в силу об'єктивних та суб'єктивних причин не досить добре ознайомлені з особливостями діагнозу дітей з особливими освітніми потребами та способами, засобами корекції, компенсації, реабілітації притаманних дітям порушень розвитку. Стосовно дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату порушення рухових дій створюють базу для вироблення перешкод щодо спілкування учнів з оточуючими для встановлення соціальних зв'язків, що стає несприятливим фактором для особистісного розвитку дітей, порушень нормального входження в мікро- та макросоціум. Постає потреба у застосуванні до дитини індивідуального підходу, який виступає як умова оптимізації навчального процесу. Тим паче, що відповідно до вимог НУШ, навчання учнів 1-2-х класів базується на застосуванні ігрових технологій, що передбачають активну участь

кожної дитини. Зважаючи на такий стан речей, на кафедрі психокорекційної педагогіки та реабілітології студентів у процесі опанування дисциплін «ортопедагогіка», «психокорекційна педагогіка з історією», «кондуктивна педагогіка» та ін. знайомлять з особливостями застосування індивідуального підходу в навчанні та вихованні до дітей з порушеннями рухових функцій. Зокрема на практичних та лабораторних заняттях майбутніх ортопедів знайомлять з особливостями корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми різних вікових груп. Загалом проблема індивідуального підходу не нова. Свого часу Марія Монтесорі чітко радила дотримуватися індивідуального підходу до дітей: «Допоможи мені зробити це самому» – стало девізом Монтесорі-педагогіки [5]. На дотримання до учнів індивідуально підходу на уроках свого часу наголошував відомий український педагог, основоположник народної школи і народної педагогіки К. Ушинський, який удосконалив вчення про сутність уроку. У психолого-педагогічній науці проблема індивідуального підходу досліджувалася в різних аспектах. Зокрема дидакти (В. Вихрущ, О. Савченко та ін.) розглядали індивідуальний підхід як засіб розвитку пізнавальної активності та самостійності учнів, формування індивідуального стилю діяльності. підвищення ефективності навчання дітей з низькою працездатністю тощо. Українські вчені (Л. Вавіна, Г. Мерсіянова) – спеціалісти в галузі спеціальної освіти, ще в середині минулого століття на чолі з відомим олігодидактом І. Єременком запропонували ідею запровадження диференційованого навчання в спеціальних школах України для дітей з інтелектуальними порушеннями, яка враховувала не лише типологічні особливості учнів, а й індивідуальні особливості кожної дитини. Індивідуальний підхід вчені розглядали як цілеспрямований вплив на особистість кожної дитини з врахуванням її індивідуальних особливостей. «Основою індивідуального підходу є всебічне вивчення учнів учителем. ... Знаючи індивідуальні особливості учнів, можна досягти високого рівня корекційно-виховної роботи, яка дає змогу компенсувати або послабити порушення їх розвитку» [3, с. 38]. Принцип індивідуального підходу –

основний у роботі з учнями з порушеннями функцій опорно-рухового апарату. Адже для кожного учня характерний свій темп як фізичної, так і розумової праці, особистий рівень готовності до сприймання навчального матеріалу. Завдяки реалізації Закону про освіту та концептуальних положень «Нової української школи» змінилися погляди на навчання дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату, які навчаються як у закладах спеціальної освіти, так і в умовах інклюзії. Успішність навчання відбувається завдяки дотриманню педагогіки партнерства, яку передбачено концепцією Нової української школи. З огляду на це, діти, які мають парези, гіперкінези, дитячий церебральний параліч, посттравматичні порушення внаслідок поранень, можуть успішно навчатися й навчаються не лише у закладах спеціальної освіти, а й в закладах загальної середньої освіти в умовах інклюзивної форми навчання, де з ними працюють асистенти вчителя. Переважна більшість з них – це випускники кафедри психокорекційної педагогіки та реабілітології або студенти заочного відділення. Робота асистента вчителя передбачає належне вивчення дитячої документації, результатів лікарів, які оглядали дитину. Це дає змогу асистенту вчителя знати сутність притаманних дитині порушень. Отже, сутність індивідуально підходу до кожної дитини полягає у знанні стану її когнітивних можливостей, емоційно-вольової сфери, фізичних порушень з метою забезпечення належного корекційно-реабілітаційного компенсаторного впливу на кожну дитину. Основу індивідуального підходу складає систематичне вивчення дитини учителем завдяки застосуванню різноманітних методів. Основним вважається метод спостереження за дитиною не лише на уроці, а й у процесі позакласної діяльності. Цінний матеріал дає вивчення учнівських робіт. Адже індивідуальний підхід до учнів зводиться не лише до пасивного пристосування до притаманних учням порушень, а полягає у застосуванні доцільних засобів для їх подолання. Для цього учитель створює такі умови, за яких учень починає проявляти інтерес і позитивну мотивацію до навчання, емпатію до вчителя як відповідь на належне ставлення до себе,. Тобто, вчитель успішно дотримується педагогіки партнерства, що є складовою концепції Нової

української школи. Отже, важливою умовою, що забезпечить належне застосування індивідуального підходу до учня з порушеннями рухових функцій, є опора на позитивні якості особистості кожного школяра та дотримання педагогіки партнерства. Особливо цього потребують діти з дитячим церебральним паралічем. Адже вони психічно виснажені, не здатні до тривалого інтелектуального напруження, мають розлади емоційно-вольової сфери, що проявляються у дратівливості, вередуванні, плачу. Діти часто відстають в розвитку мовлення, невротичні, багатьом властивий психічний інфантилізм. Через наявні порушення в них ускладнене спілкування, а порушення рухових функцій, зокрема тих, що стосуються безпосередньої участі в процесі письма, читання, малювання тощо, вимагають належної корекційно-реабілітаційної та компенсаторної роботи з дітьми. Враховуючи стан психофізичних можливостей дітей з дитячим церебральним паралічем з огляду на дотримання до них індивідуального підходу, варто звернути увагу на поради народної педагогіки, «найкращого педагога» – за висловом К. Д. Ушинського. Як вказує А. І. Альошина – сучасна дослідниця профілактики й корекції функціональних порушень опорно-рухового апарату дітей та молоді у процесі фізичного виховання, «усі види і жанри народної педагогіки доступні за змістом і формою дітям з порушеннями опорно-рухового апарату, наділені ігровими моментами, розвивають комунікативні здібності дітей» [1]. Працюючи з учнями першого класу в процесі пропедевтичного (адаптаційного) періоду з метою підготовки першокласників з порушеннями рухових функцій до оволодіння читанням, малюванням, письмом, варто використовувати твори усної народної творчості – малі фольклорні жанри: забавлянки, лічилки, швидкомовки, заклички. Адже в першому – другому класах навчання проходить в ігровій формі. Забавлянки цінні для координації синхронної координації кистей рук, дрібних рухів пальців, розвитку уваги, волі, а також для розуміння зверненої до дитини мови. Щоб виробити кращу координацію рухів частин тіла, розвивати увагу, спостережливість, уміння наслідувати й відтворювати рухи дорослого, з кожним учнем по черзі варто танцювати під час

перерви або на уроках фізичного виховання. Використовується народна пісенька: «Танцювала риба з раком, а петрушка з пастернаком, а дівчина (хлопчина) з ...». Для розрізнення одного і кілька предметів, використовується народна лічилка «Сорока-ворона кашу варила...», у процесі якої масажуються пальці дитини, розвивається рухливість пальців. Основним методом підготовки руки дитини до письма є гра. Використовуються різні ігри: ігри-заняття, ігри-вправи. Цінними є автодидактичні ігри зі спеціальними об'єктами, якими дитина маніпулює: мозаїка, lego, пластилін, різноманітні фігурки казкових та сучасних міфічних героїв, овочі, фрукти, природний матеріал. Дітям пропонуються різноманітні завдання: «Хто запам'ятав?», «Виклади візерунки між лініями», «Хто швидше складе (виліпить)?». Працюючи зі спеціальними предметами, першокласники тренують пальці, розвивають зорову й тактильну пам'ять, мовлення. Цінними є пальчикові ігри та вправи, які дуже подобаються першокласникам: «бублички», «хатинка», «віяло», «зайчик», «цуцик», «м'яч», «політ птаха». Навіть діти з сильними порушеннями координації рухів пальців і п'ясті кистей намагаються виконувати завдання. Адже учитель у процесі застосування вказаних вправ та ігор демонструє їх на екрані, щоб учні краще розуміли, як потрібно виконувати вправи. Водночас учитель почергово працює індивідуально з кожною дитиною, поетапно формуючи в неї потрібні навички: *працюй зі мною, роби так, як я; працюй самостійно*. Адже рівень самостійності – показник активності дитини та правильності виконання завдання. Наступний вид роботи – робота з тістом або пластиліном, яка забезпечує одночасну скоординованість дій обох рук, вироблення окоміру. Так, у процесі ліплення коржа забезпечується синхронна скоординована діяльність обох рук. Ліпивши вареник, учні вчаться працювати трьома пальцями: великим, вказівним, середнім. Дуже подобається першокласникам робота з дрібними предметами – з природним матеріалом, завдяки якій тренуються пальці, розвиваються зорова, образна і тактильна пам'яті, координація дрібних рухів п'ясті кистей і пальців руки. Цінною для учнів є робота з квасолею, тому що гладеньку квасолину важко втримати в пальцях. З огляду на те, що дитячі пальці ще дуже слабкі,

Науково-педагогічне стажування

м'язи не розвинуті, варто організувати роботу з ножицями, попередньо ознайомивши учнів з дотриманням правил техніки безпеки у процесі користування ножицями. Робота з ножицями сприяє координації рухів пальців та п'ясті руки, синхронній скоординованій роботі обох рук, оскільки потрібно підтримувати однією рукою папір, а ведучою різати ножицями. Виконуючи роботу з ножицями, учень намагається слухати й розуміти інструкцію, дотримуватися її, виконувати завдання за зразком, контролювати, звіряючи свою роботу зі зразком. Завдання виконуються поступово: від простого до складного: різання паперу по згину з дотриманням точності лінії, складання з опорою на зразок простих предметів з паперових смужок: ялинка, будиночок; вирізування геометричних фігур та складання з них простих предметів. Дещо скоординувавши дрібні рухи пальців, дитину навчають письму без письма: обведення і штрихування шаблонів, трафаретів, наведенню пунктирних ліній у різних напрямках, штрихування. Це допоможе оволодіти письмом і запобігти психічному перевантаженню в адаптаційний період. Обводячи й штрихуючи трафарети, учень закріплює дрібні рухи пальців і п'ястей рук. Водночас розвивається зорово-просторове сприймання, формується зорова пам'ять. Спочатку навчають обводити по крапковому контуру силуети різних розмірів: лінії, елементи букв, геометричні фігурки тощо. Потім навчають штрихувати: згори – вниз, знизу – вгору, вліво, вправо. Для оволодіння умінням штрихувати використовуються вправи: а) наведення пунктирних ліній; б) обведення геометричних фігур; в) штрихування геометричних фігур; г) обведення і штрихування трафаретів у різних напрямках різними лініями (ламаними, хвилястими, овалами, півовалами); д) розміщення трафаретів у певному порядку, обведення та штрихування їх. У процесі штрихування варто використовувати словесний опис, якщо фігури, що штрихують, розміщено в певному порядку: колобок – зайчик. Вербальний супровід сприяє розвитку зв'язного мовлення, допомагає усвідомити сутність понять: речення і зв'язне висловлювання (без вживання термінології). Це допомагає оволодіти в подальшому письмом і зв'язним мовленням, допоможе запобігти

психологічному перевантаженню учнів. Варто пам'ятати, що учитель постійно забезпечує дотримання індивідуального підходу до учнів, зважаючи на порушення в них рухових функцій. У дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату низька працездатність. Монотонна робота у процесі штрихування може спричинити негативне ставлення до навчання зокрема і письма взагалі. Щоб учні не стомилися і не зникло бажання штрихувати, використовуються фізкультурні хвилинки, паузи, пальчикова гімнастика. Отже, опанування студентами в процесі практичних і лабораторних занять засобами народної педагогіки, що спрямовані на корекцію, реабілітацію та компенсацію порушених в дітей рухових функцій, допоможе випускникам успішно працювати з дітьми, які мають порушення рухових функцій.

Список використаних джерел:

1. Альошина А.І. Профілактика й корекція функціональних порушень опорно-рухового апарату дітей та молоді у процесі фізичного виховання: автореф. дис.. д-ра наук з фізичного виховання та спорту; 24.00.02. Національний університет фізичного виховання і спорту України. К., 2016. 40 с
2. Лазоренко О.В. Реалізація принципу індивідуального підходу в сучасному навчально-виховному процесі // Український психолого-педагогічний науковий збірник, 2021. №22. С. 45-48.
3. Основи спеціальної дидактики. Видання друге, перероблене /За ред. д-ра пед. наук, проф. І. Г. Єременка. К.: Рад. школа, 1986. 200 с.
4. Підгурська Ю.В., Сліпченко К.В., Федоренко А.П. Індивідуальний підхід до навчання учнів початкових класів в умовах Нової української школи. Пріоритети розвитку початкової освіти в контексті становлення Нової української школи: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (24 березня 2021 р.) / За заг. ред. П.І. Шапекова. Житомир: ФОП Н. М. Левковець, 2021. С.19-23.
5. Montessori M. Dascreative Kind. Freiburg; Wien, Basel, 1992. - 200 p.